

PRODUKTIVITET, TILLVÄXT OCH RÄTT KOMPETENS – EN AGENDA FÖR SVERIGE

POLICYPAPPER #3 2026-06-17

Förord

Under våren 2026 har Industriarbetsgivarna presenterat två rapporter med förslag för att stärka basindustrins konkurrenskraft. Detta dokument sammanfattar de viktigaste slutsatserna och reformförslagen från de tidigare rapporterna och är frågor som vi som arbetsgivarorganisation anser att politiken bör prioritera inför och efter valet i september 2026.

Sveriges basindustri befinner sig i ett läge med vikande och svag efterfrågan samt ökade kostnader vilket lett till fallande produktion och lågt kapacitetsutnyttjande. Denna utveckling utmanar sysselsättningen och i förlängningen vårt lands välbefinnande. Bakgrunden till det pressade läget är geopolitisk turbulens med krig i både Ukraina och Mellanöstern, ökade kostnader på grund av höjda energipriser och tullar, störningar i leveranskedjor, svag eller ingen tillväxt i produktiviteten och ökad konkurrens från Kina.

Men samtidigt skapar den snabba utvecklingen inom digitalisering och AI, liksom omställningen till en mer klimatneutral produktion, betydande möjligheter för basindustrins fortsatta utveckling och konkurrenskraft.

Världskonjunkturen är svår att påverka, men det finns mycket som politiken kan göra strukturellt för att långsiktigt stärka konkurrenskraften för svensk basindustri. Det handlar inte minst om att undanröja hinder för en effektiv resursanvändning och tillväxt.

Politikens roll är inte att driva företag eller detaljstyra näringslivet. Däremot är det ett samhälleligt ansvar att säkerställa

gemensamma angelägenheter som ett fungerande rättsväsende, ett ändamålsenligt utbildningsystem och grundläggande infrastruktur för transporter, energi och kommunikation. Staten har också ett ansvar att möjliggöra att Sverige ligger i framkant när det gäller forskning, innovation och teknikutveckling.

Det råder ingen brist på förslag till strukturreformer som kan undanröja hinder för industrins tillväxt och jobbskapande. Produktivitetskommissionens slutbetänkande¹ innehåller exempelvis en mängd konkreta åtgärder, liksom Mario Draghis uppmärksammade rapport.

Syftet med detta dokument är att peka ut de reformer som industrin efterfrågar för att stärka Sveriges konkurrenskraft och långsiktiga tillväxt. Efter valet i september behöver förslagen omsättas i konkret politik för att skapa de förutsättningar som krävs för fortsatta investeringar, innovationer, arbetstillfällen och tillväxt.

Det är samtidigt viktigt att betona att höstens val inte bara handlar om vilken politik som ska föras i Sverige, utan också om vilken linje Sverige ska driva inom EU.

Basindustrin är en grundpelare i svensk ekonomi. Den sysselsätter närmare 200 000 personer och bidrar till jobbskapande långt utanför de egna verksamheterna genom betydande spridningseffekter i andra delar av ekonomin. För att basindustrin även framöver ska kunna bidra till sysselsättning, exportintäkter och finansieringen av välfärden krävs stabila och konkurrenskraftiga villkor. Med rätt förutsättningar kan basindustrin fortsätta vara en motor för tillväxt och välbefinnande i hela Sverige.

Stockholm den 17 juni 2026
Per Hidesten, vd Industriarbetsgivarna

¹ Finansdepartementet, Fler möjligheter till ökat välbefinnande, Statens offentliga utredningar (SOU 2025:96) (Stockholm: Regeringskansliet, 2025)

1. Produktivitet – grunden för vårt välstånd

Produktivitet är tillsammans med antal arbetade timmar helt centralt för Sveriges BNP-ökning och styr på sikt hur välståndet utvecklas.²

Att produktivitetstillväxt är nyckeln till ekonomiskt välstånd är väl känt. För att citera ekonomiprofessorn och nobelpristagaren Paul Krugman:

”Produktivitet är inte allt, men på lång sikt är det nästan allt. Ett lands förmåga att förbättra levnadsstandarden över tid bestäms så gott som enbart av dess förmåga att öka produktionen per sysselsatt.”

Sverige har traditionellt varit bra på att anamma ny teknik och nya arbetsmetoder vilket lett till en god produktivitetstillväxt som stärkt inte minst basindustrins konkurrenskraft. I näringslivet och i tillverkningsindustrin ökade produktiviteten starkt under större delen av 1990-talet och fram till finanskrisen, vilket lade grunden för ett ökat svenskt välstånd. Sedan dess har produktivitetstillväxten i princip stannat av. Problemet är inte unikt för Sverige, det gäller hela Europa.

Produktivitetstillväxten i näringslivet och tillverkningsindustrin har sedan 2011 i genomsnitt uppgått till endast cirka 1 procent per år (se diagram 1). Inom basindustrin har utvecklingen varit ännu svagare, med i princip fallande produktivitetsoökning under samma period (se diagram 2). Enligt Industriarbetsgivarna är problemen både strukturella och långsiktiga och politiska reformer är nödvändiga för att vända utvecklingen.

Diagram 1.
Markant nedgång i produktivitetstillväxten i tillverkningsindustrin

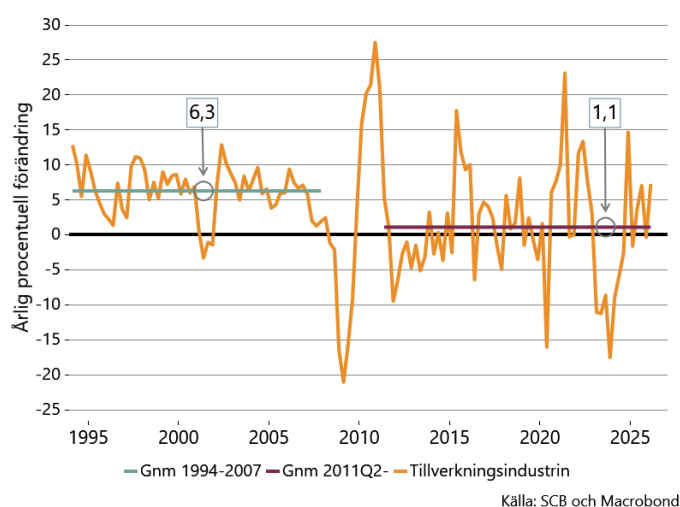
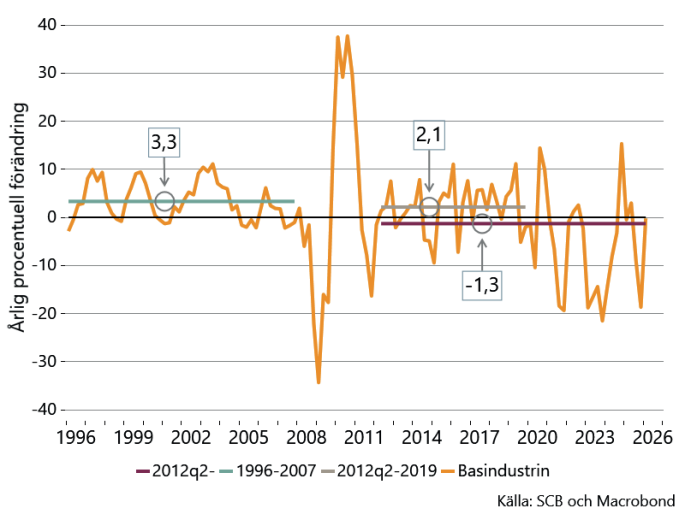

Diagram 2.
Även basindustrins produktivitetstillväxt har minskat

² Med produktivitet avses i detta sammanhang arbetsproduktivitet, det värde som skapas per nedlagd arbetstimme.

Ansaret för en starkare produktivitsutveckling vilar självfallet inte enbart på politiken. Företagen själva arbetar kontinuerligt med att öka sin produktivitet genom investeringar i ny teknik, utbildning och nya arbetsformer. Men politiken sätter i många fall ramarna för den miljö näringslivet verkar i och har därför stor påverkan på hur effektivt resurserna i samhället används. Detta är särskilt viktigt när det gäller produktiviteten, som är den främsta drivkraften bakom långsiktig tillväxt och välbefinnande.

Högre produktivitet innebär att förädlingsvärdet per nedlagd arbetstimme ökar. Det är många olika faktorer som påverkar utvecklingen av produktiviteten. Investeringar i teknikutveckling, rätt kompetens, mer effektiva arbetsmetoder och en kultur där nytänkande premieras är några centrala faktorer som kan stärka tillväxten. Men det förutsätter att nya sätt att arbeta inte omöjliggörs av exempelvis missriktade regler och byråkrati.

Tyvärr möter basindustrin i Sverige i dag snarast växande hinder som hämmar produktivitetstillväxten. Det handlar exempelvis om brist på rätt kompetens, vilket bland annat beror på höga skatter på arbete, dålig matchning på arbetsmarknaden och ett regelverk för arbetskraftsinvandring som försvårar rekrytering av internationell kompetens. Därtill innebär nya EU-regler och ökade rapporteringskrav mer administration, vilket minskar företagets produktivitet, då tid och resurser i större utsträckning måste läggas på administration och efterlevnad. Detta innebär ökade kostnader och därmed en försämrad konkurrenskraft.

I detta sammanhang är också frågan om arbetstidens omfattning central. Samtidigt som industrin har och står inför betydande utmaningar kring kompetensförsörjning och behov av högre effektivitet debatteras politiska förslag om lagstadgad arbetstidsförkortning. Sådana åtgärder riskerar att motverka målet om högre produktivitet och försvåra industrins möjligheter att möta framtidens krav.

Industrins produktivitet hotas också av politiska förslag om slopat karensavdrag. Politikens roll borde vara att undanröja hinder och skapa förutsättningar för produktiva investeringar och ekonomisk tillväxt.

Efter valet i september 2026 är det viktigt med politiska beslut som leder till goda långsiktiga ramvillkor för industrin i praktiken. Ytterligare en viktig aspekt är att både miljön, klimatet och säkerhetsläget ställer krav på en effektivare resursanvändning. För att lyckas med den omställningen är ökad produktivitet en förutsättning.

2. Nyckelfaktorer för ökad produktivitet och tillväxt i industrin

2.1 BRIST PÅ ARBETSKRAFT – MED RÄTT KOMPETENS

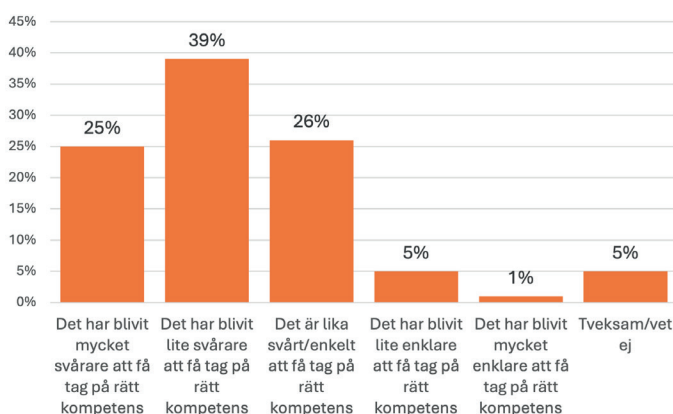
En avgörande faktor för basindustrins produktivitsutveckling är alltså tillgången till arbetskraft med rätt kompetens. Verksamheterna är kapitalintensiva, tekniken blir alltmer avancerad och produktionen bedrivs dygnet runt. Företagen inom industrin jobbar kontinuerligt med sin kompetensförsörjning. Från politikens håll krävs ett ökat fokus på åtgärder som ökar tillgången på efterfrågad kompetens, så att tillväxten i produktivitet i näringslivet långsiktigt kan öka och konkurrenskraften i Sverige stärkas.

Allt svårare att få tag i rätt kompetens

För att få en bild av industrins kompetensbehov gör Industrirådet³ löpande undersökningar kring behoven. I Industrirådets senaste undersökning från 2025 uppger fler än sex av tio industriföretag att det under de senaste fem åren har blivit svårare att få tag på rätt kompetens (se diagram 3). Svaren visar att kompetensbristen är ett avgörande tillväxthinder för svenska industriföretag. Företagen utanför storstadsregionerna är mest påverkade, och det är tydligt att företagen i norra Sverige kämpar med sina geografiska lägen. Basindustrins produktion sker där råvaran finns, inte sällan på mindre orter, och därmed blir kompetensbristen en än större utmaning för många av basindustrins företag.

Diagram 3.

Möjlighet att få tag i rätt kompetens de senaste fem åren

Källa: Industrirådets kompetensbehovsundersökning 2025

Att bristen på rätt kompetens är avgörande för företagens produktivitetstillväxt belyses även tydligt i Svenskt Näringslivs återkommande rapport Företagens Regionala Utveckling. I rapporten från 2026 framgår det att över hälften av de tillfrågade företagen inom industrin säger att det största tillväxthindret är tillgång till kompetens, vilket också innebär att det är det enskilt största tillväxthindret.

Majoriteten av företagen vill växa i personalstyrka kommande år

Blickar man framåt bedömer företagen att behoven består och tilltar. På sikt ser många industriföretag i Sverige möjligheter att växa och anställa. Samtidigt står de inför stora pensionsavgångar. Inom den närmaste tioårsperioden kommer var fjärde medarbetare inom basindustrin att pensioneras. Det är centralt att här och nu verka för att industrin inte begränsas av svårigheter med att hitta rätt kompetens. I Industrirådets senaste undersökning uppger en majoritet av företagen att de skulle vilja växa i personalstyrka under kommande år.

Totalt bedömer industriföretagen att de kommer behöva anställa drygt 230 000 personer under tidsperioden 2025–2028. Av den kompetens som efterfrågas gäller 185 000 branschspecifika yrkesroller som processoperatörer, montörer, mekaniker, IT-ingenjörer, konstruktionsingenjörer samt ingenjörer inom logistik och planering. Bland de icke-branschspecifika yrkesroller som behövs återfinns mjukvaru- och systemutvecklare, arbetsledare och chefer, säljare och projektledare.

Basindustrins rekryteringsbehov bedöms vara närmare 30 000 under samma period, enligt Industrirådets undersökning.

³ Industrirådet består av industrins fem fackförbund och elva arbetsgivar- och branschorganisationer.

Ett brett kompetenslyft när det gäller naturvetenskap och teknik

Viktiga drivkrafter för att efterfråga ny kompetens är de stora tekniksiffrorna som pågår som en följd av digitaliseringen och omställningen till en klimatneutral produktion. Att rätt kompetens finns tillgänglig är en förutsättning för att industrin ska klara den omställning som kunderna och samhället kräver. Detta är frågor som de enskilda företagen arbetar mycket med – men det är också en större samhällsfråga som kräver ett ökat politiskt engagemang.

Statistiska Centralbyråns prognoser har länge pekat på behovet av att utbilda fler ingenjörer. Det låga antalet studenter som påbörjar en ingenjörsutbildning i Sverige är ett problem, men det kanske största problemet är den låga examensgraden, där bara hälften av de som påbörjar en ingenjörsutbildning tar examen. Detta är en låg andel jämfört med andra yrkesutbildningar. Samtidigt har den tekniska utvecklingen inneburit att ingenjörer inte längre efterfrågas enbart av industrin; avancerad teknisk kompetens behövs i dag inom allt fler verksamheter. Trots detta, och trots att insikten om utvecklingen har funnits i flera decennier, har andelen elever som väljer naturvetenskapliga eller tekniska utbildningar i gymnasieskolan inte ökat nämnvärt. Därför behövs både en förändrad attityd och ett brett kompetenslyft i hela samhället när det gäller naturvetenskap och teknik.

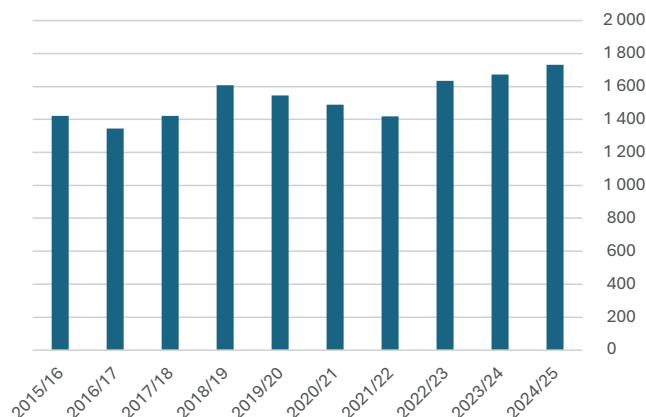
Fler behöver gå det industritekniska programmet

Tyvärr har det från samhällets sida sänts fel signaler när det gäller vilka utbildningar som har förutsättningar att ge jobb som efterfrågas av företagen. Efter gymnasiereformen 2011, när gymnasieskolans yrkesförberedande program inte längre gav grundläggande högskolebehörighet, sjönk intresset kring det som hette industriprogrammet.

Innan reformen trädde i kraft sökte drygt 3 000 elever årligen till det industritekniska programmet. Därefter har antalet sjunkit till knappt hälften, trots att högskolebehörigheten nu har återinförts. Viss ökning har skett det senaste året, men för att klara industrins rekryteringsbehov skulle det behöva vara minst dubbelt så många som går detta program.

Diagram 4.

Antal elever i årskurs 1 på det industritekniska programmet

Rörligheten behöver öka och matchningen bli bättre

Samtidigt som bland annat industrin har ett stort rekryteringsbehov är ett stort antal personer arbetslösa och söker arbete. I april 2026 var mer än 500 100 personer arbetslösa i Sverige, enligt SCB:s arbetskraftsundersökning (AKU). Det motsvarar 8,6 procent av arbetskraften.

Problemet är att de arbetssökande inte har den kompetens som efterfrågas i samhället. Här finns alltså betydande matchningsproblem, med ett stort och växande gap mellan arbetsmarknadens utbud och efterfrågan. Arbetslösheten i Sverige är i hög utsträckning därmed strukturell och orsakad av bristande relevant utbildning eller rätt kompetens snarare än brist på jobb.

Merparten av de arbetslösa är inte heller anställningsbara inom industrin. Det råder ett kompetensgap mellan vad industrin faktiskt behöver och vad som finns tillgängligt på arbetsmarknaden. Vidare behöver kraven på de arbetslösa öka. Redan idag finns krav på geografisk rörlighet att söka de jobb som finns. Det är dock tydligt att kontrollfunktionen behöver bli bättre så att arbetssökande i större utsträckning än i dag flyttar dit jobben finns.

Avsaknaden av rätt kompetens gäller i stor utsträckning även de unga som kommer ut på arbetsmarknaden. Det finns därmed även ett kompetensgap mellan vad företagen behöver och vad utbildningssystemet faktiskt levererar. Detta gäller både på gymnasial och eftergymnasial nivå. Situationen behöver och kan hanteras med hjälp av en bättre matchning, en utökad arbetsmarknadsutbildning och starkare drivkrafter att flytta till de orter där de lediga jobben finns.

För att förbättra matchningen spelar också vårt omställningssystem en central roll, då det ger individer möjlighet att stärka sin ställning på arbetsmarknaden genom ett års studier med bra ekonomiskt stöd. Här är det viktigt att det finns relevanta utbildningar att gå.

Industriorternas attraktivitet måste stärkas

Rekryteringsproblemen förstärks av att många orter där industrierna finns har ett attraktivitetsproblem. Ungdomar som växer upp på dessa orter söker sig ofta därifrån och de flyttströmmar som krävs för att få in ny kompetens har visat sig svåra att få till. Många unga drar sig för att flytta långt norrut eller till mindre orter, även om det är där som jobben finns. Att många industriyrken är mansdominerade kan dessutom bidra till att minska industrins attraktivitet hos kvinnor.

Myndigheten Tillväxtanalys har visat att tillgång till god service, bra skola, sjukvård, välfärdstjänster, teknisk infrastruktur och ett attraktivt föreningsliv och fritidsaktiviteter, men även lägre skatter och omkostnader, kan göra det mer lockande att söka sig till en ny kommun eller ett nytt land. Pendling och distansarbete kan också skapa nya möjligheter för vissa yrkeskategorier. För att ett par eller en familj ska kunna flytta är det viktigt att båda kan få jobb.

Kortare arbetstid utmanar produktiviteten

Industrin har alltså svårt att få tag på arbetskraft med rätt kompetens och behoven väntas öka framöver. Industrin själv arbetar hårt för att hantera situationen. Samtidigt är det viktigt att politiken tar sitt ansvar. Mot denna bakgrund varnar Industriarbetsgivarna för politiska ingrepp som begränsar flexibiliteten på arbetsmarknaden. Att genomföra en lagstadgad arbetstidsförkortning som har lyfts under senare tid är att gå åt helt fel håll. Det riskerar att öka kostnaderna, försvåra schemaläggning och hämma produktiviteten. I dagsläget är arbetstiden redan så pass begränsad att produktiviteten utmanas. För att optimera effektiviteten i produktionen skulle arbetstiden behöva utökas, snarare är det motsatta. På liknande sätt hotas industrins produktivitet av politiska förslag om slopat karensavdrag.

Produktivitetskommissionen, vars uppdrag alltså syftar till att visa på hur produktivitetstillväxten i Sverige kan höjas, konstaterar att de vid en genomgång av den evidens som finns inom området inte kunnat finna något starkt stöd för påståendet att kortad arbetstid skulle öka produktiviteten. I stället skulle en lagstadgad arbetstidsförkortning riskera att förstärka den kompetensbrist som råder och därmed leda till att ytterligare hålla tillbaka produktivitetens utvecklingen. Mot denna bakgrund avråder Produktivitetskommissionen från att genomföra en lagstadgad arbetstidsförkortning.

Arbetstidsförkortning har dessutom sedan länge hanterats av Industriarbetsgivarna och motparterna genom olika branschpassade överenskomna lösningar. En statlig inblandning genom lagstiftning om förkortad arbetstid kommer att allvarligt rubba balansen i dessa kollektivavtalade system och äventyra dessa.

En lagstiftning kommer alltså påverka Industriarbetsgivarnas framtida syn på, och ställningstaganden om, de befintliga regler som i dagsläget finns i kollektivavtalen.

Det finns dock andra frågor kring arbetstid där politiken kan bidra till utvecklingen av produktiviteten, exempelvis vid en tillfällig nedgång i efterfrågan. I ett sådant läge är det avgörande att företagen kan behålla sin kompetens, så att de sedan snabbt kan öka produktionen när konjunkturen vänder. En snabb omställningsförmåga ökar produktiviteten. Det finns i dag ett system för korttidsarbete. Det behöver dock förbättras och göras mer konkurrensneutralt i förhållande till jämförbara konkurrentländer så att företagen, när konjunkturen vänder, genom bibehållen kompetens snabbt kan möta en ökad efterfrågan. Om företagens utmaningar däremot är mer strukturella och långvariga är det viktigt med effektiva trygghetssystem och en utbildnings- och arbetsmarknadspolitik som underlättar omställning och matchning.

2.2 REGELFÖRENKLINGAR OCH ÖPPEN HANDEL PÅ LIKA VILLKOR

Regelförenklingar för ökad produktivitet

Produktiviteten påverkas också av de regelverk som omger företagen. I detta sammanhang är det viktigt att understryka att många av de regelverk som påverkar företagens förutsättningar inte enbart beslutas nationellt utan också på EU-nivå.

Höstens val handlar därför inte bara om vilken politik som ska föras i Sverige, utan också om vilken linje Sverige ska driva inom EU. För att stärka konkurrenskraften och produktiviteten behöver Sverige vara en tydlig röst för regelförenklningar, kortare och mer förutsägbara tillståndsprocesser samt ett regelverk i EU som främjar innovation, investeringar och teknikutveckling. Arbetet med att minska företagens administrativa bördor måste bedrivas både på hemmaplan och inom EU, där en stor del av de regler som påverkar näringslivet utformas.

En växande regelbörda och långdragna samt osäkra tillståndsprocesser binder resurser som drar resurser från kärnverksamhet och leder till ökade kostnader. Detta förhåller och försvårar investeringar och teknikutveckling. Osäkerheten leder till oförutsägbarhet och försvårar rekrytering. Regelverk behöver i högre grad främja innovation, digitalisering och ny teknik, samtidigt som höga krav på säkerhet och miljöhänsyn kan uppnås. Sverige måste ännu tydligare än idag bli en kraft inom EU som driver på för regelförenklningar.

Frihandel och konkurrens på lika villkor

En öppenhet mot omvärlden är centralt. Om global handel är fri och öppen styr komparativa fördelar var produktionen läggs geografiskt, det vill säga produktionen förläggs där det är som effektivast att producera. En viktig faktor i detta är vilka stordriftsfördelar som kan nyttjas. Med stordriftsfördelar avses att produktionen samlas till ett eller ett fåtal ställen så att produktionen blir billigare och effektivare. En ökad konkurrens på världsmarknaden driver stordriftsfördelar där företag blir mer konkurrenskraftiga i sin produktion genom att hitta nya kostnadseffektiva sätt att producera sina varor.

Frihandel i stort och en välfungerande inre marknad inom EU stärker konkurrenskraften, driver specialisering, stimulerar innovation och bidrar därmed till en ökad produktivitet och välbefinnande.

I en tid av ökande protektionism är det viktigt att värna handel på lika villkor. Om konkurrensneutralitet inte går att uppnå måste detta hanteras. Åtgärderna bör dock utformas så att effekterna på den fria handeln blir så begränsade som möjligt.

3. Industriarbetsgivarnas prioriteringar för tillväxt

Välstånd skapas genom ökad produktivitet, inte genom att omfördela de resurser som redan finns. Valet i september och politiken därefter måste handla om hur vi stärker vår långsiktiga tillväxt och därmed vårt välstånd. I detta arbete är industrins förutsättningar centrala. Här är våra prioriteringar som vi som arbetsgivarorganisation anser att politiken bör prioritera inför och efter valet i september 2026.

1. Reformera gymnasieskolan, skapa breda ingångar och smala utgångar, och dimensionera gymnasial utbildning efter arbetsmarknadens behov.
2. Stärk STEM-utbildningarna med fler behöriga lärare och högre ersättningsnivåer.
3. Skapa fler yrkesutbildningar för vuxna.
4. Förändra resurstilldelningssystemet för högre utbildning och premiera kvalitet och arbetslivsanknytning.
5. Prioritera det livslånga lärandet, skapa fler flexibla utbildningsvägar.
6. Vårda omställningsstudiestödet och säkra tillgång till relevanta utbildningar.
7. Som en försöksverksamhet, avskriv CSN-lån för utbildningar inom bristyrken och för de som flyttar till vissa delar av Sverige.
8. Stärk arbetslösas drivkraft att komma i arbete genom tydligare krav, effektivare kontroll och starkare incitament.
9. Utöka arbetsmarknadsutbildningarna med fler platser och ökad kvalitet.
10. Stärk matchningen på arbetsmarknaden genom att Arbetsförmedlingen svarar för myndighetsutövning och tillsyn, medan privata aktörer ansvarar för en effektiv matchning.
11. Stärk arbetslinjen genom bland annat sänkt inkomstskatt.
12. Underlätta kompetensinvandring – slopa lönegolvet. Våra medlemsföretag har redan löneavtal och lönesystem som avtalats mellan arbetsmarknadens parter.
13. Värna vår arbetsmarknadsmodell där parterna, inte politiker, förhandlar om villkor, löner och arbetstid med Industriavtalet som grund.
14. Värna arbetstiden. För att öka produktiviteten behöver arbetstiden öka snarare än minska. Förkortad arbetstid förvärrar också kompetensbristen.
15. Urholka inte arbetslinjen genom att avskaffa karensavdraget.
16. Förbättra systemet för korttidsarbete så att företagen har kompetensen kvar när ekonomin vänder.
17. Driv på regelförenklingar i EU ännu tydligare än i dag. Minska också samtidigt den svenska överimplementeringen av EU-regler.
18. Undvik regelkrångel också nationellt och minska svenska rapporteringskrav. Stärk Regelrådets ställning och sätt tydliga mål för hur företagens regelbörda ska minska.
19. Verka för ökad frihandel globalt. Sverige måste fortsatt agera som en ledande förespråkare för öppenhet och frihandel och driva på att EU ingår nya frihandelsavtal.
20. Riv gränshinder och öka den fria rörligheten inom EU. Sverige måste fortsätta driva på utvecklingen av EU:s inre marknad.